

РОЗДІЛ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.439.63–049.5(477)

Домбровська С. С.

Київський національний торговельно-економічний університет

СПОЖИВАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку плодоовочевого комплексу України. Проведено дослідження динаміки споживання в Україні основних груп плодоовочевої продукції у контексті забезпечення та підтримки продовольчої безпеки України. Розглянуто методику розрахунку рівня економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, продовольча безпека, норми споживання продуктів харчування населенням, плодоовочева продукція.

Постановка проблеми. В сучасних умовах проблема забезпечення продовольчої безпеки як одного із найважливіших елементів економічної безпеки країни, набуває особливої актуальності. Одним із основних завдань стає забезпечення населення продуктами харчування вітчизняного виробництва в кількостях, відповідних науково обґрунтованим нормам споживання. Традиційно виділяються 10 груп продуктів харчування, з яких три належать до категорії плодоовочевої продукції: овочі та баштанні; фрукти, ягоди, горіхи та виноград (без переробки на вино); картопля. Це обумовлює необхідність більш докладного вивчення забезпеченості плодоовочевою продукцією і рівня її споживання населенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань сучасного стану та перспектив удосконалення державної політики по забезпеченню стабільності національної продовольчої сфери присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, серед яких необхідно відзначити праці І.Ф. Бінька, О.Г. Білоруса, В.І. Власова, Т.М. Лозинської, В.О. Олійника, В.П. Руликівського, П.Т. Саблука, М.Й. Хорунжий, В.Т. Шлемка та ін. [9-14]. Однак варто зазначити, що деякі питання забезпечення продовольчої безпеки залишаються недостатньо розробленими. Так, більшість науковців у процесі вивчення продовольчої безпеки приділяють увагу дослідженню споживання усіх основних видів продовольства [9; 10; 13; 14]. Проте В.О. Олійник у своїх працях зазначає, що «за рівнем виробництва основних видів продовольства Україна перебуває на провідних позиціях у світі та практично за всіма позиціями має 100% самозабезпеченості. Виняток становлять окремі види продукції, за якими рівень забезпеченості дещо нижчий: плоди, ягоди і виноград – 73,7%, ..., картопля – 97,7%» [10].

Метою статті є дослідження рівня споживання населенням основних груп плодоовочевої продукції у контексті забезпечення та підтримки продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Під економічною безпекою розуміється такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та

держави [2]. Основними елементами економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави [2].

На даний час в Україні прийнято кілька видів норм споживання продуктів харчування, зокрема плодоовочевої продукції, які представлені у таблиці 1. Як впливає із даних таблиці, різними правовими актами регламентовані рівні споживання плодоовочевої продукції, що істотно відрізняються один від одного. Так, з точки зору забезпечення прожиткового мінімуму, споживання картоплі повинно становити 96 кг на людину в рік, що практично на 30% нижче раціональної з погляду Міністерства охорони здоров'я норми. Мінімальне достатнє споживання овочів і баштанних встановлено на рівні 105 кг на людину на рік (що більш ніж у 1,5 рази нижче науково обґрунтованої медиками норми), а раціональний рівень споживання фруктів і ягід практично на третину перевищує мінімальний. Це свідчить про суттєве заниження нормативів споживання населенням плодоовочевої продукції для цілей обчислення прожиткового мінімуму, що, безумовно, не сприяє формуванню умов, сприятливих для забезпечення економічної безпеки України в цілому і продовольчої безпеки зокрема.

У 2007 році була прийнята «Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» [2], яка дозволяла кількісно оцінити ступінь стійкості національної економіки нашої країни. У даній Методиці вводилося поняття індикаторів економічної безпеки, під якими розумілися «реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері». До числа індикаторів продовольчої безпеки як складового елементу економічної безпеки країни віднесені споживання картоплі, овочів та баштанних, а також фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино).

«Методика розрахунку рівня економічної безпеки України» оперувала кількома рівнями значення індикаторів – оптимальними, пороговими і граничними. Під оптимальним значенням індикаторів розуміється інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці. Порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці, а граничні значення індикаторів –

це кількісні величини, порушення яких викликає загрозові процеси в економіці [2]. Взаємне співвідношення різних рівнів індикаторів наочно представлено на рисунку 1.

Ця Методика також встановлювала власне порогові і характеристичні значення індикаторів стану продовольчої безпеки України, що показано у таблиці 2.

Нами проведено дослідження динаміки споживання в Україні основних груп плодоовочевої продукції за період 1999–2014 рр. На рисунку 2 наочно представлена зміна рівня споживання населенням картоплі.

За останні 16 років споживання картоплі в Україні у середньому скоротилося практично на третину – з 122,4 кг на людину у 1999 році до 82,8 кг у 2014 році. У 2000 р. споживання картоплі перевищило верхню норму (124 кг на людину) і склало 124,8 кг, а в 2001 році – перевищило верхню межу споживання (133 кг на людину) і досягло 133,2 кг. До 2010 року рівень споживання картоплі скоротився практично до нижньої норми (90 кг на людину), а з 2013 року споживання картоплі стійко прямує до нижнього граничного значення – 81 кг на людину.

Однозначно охарактеризувати виявлену динаміку споживання картоплі досить складно, тим більше що структура постійного населення України к розрізі окремих вікових груп за аналізований період децю

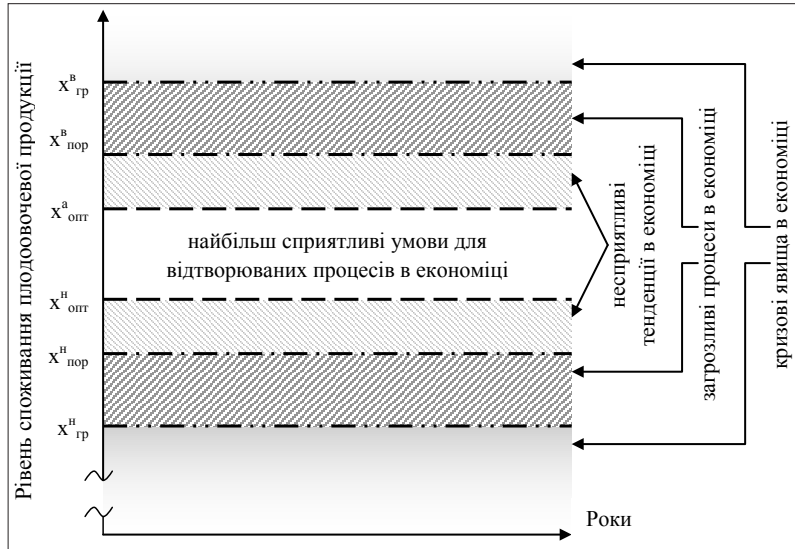

Рис. 1. Співвідношення оптимальних, порогових та граничних рівнів споживання

Джерело: складено автором за даними [2]

Таблиця 1

Набори плодоовочевих продуктів харчування для основних соціальних і демографічних груп населення

Найменування продукту	Група населення[1; 3]					Раціональні норми споживання [4]
	вік дитини, років		працездатне населення	непрацездатне населення	у середньому (мінімальні норми споживання)	
	0-6	6-18				
Картопля	73	93,7	95	108	96	124
Овочі, баштанні:	82,1	109,3	110	98	105	161
у тому числі						
капуста	16,4	21,9	28	27,5	X	X
помідори, огірки	23	30,6	25	22	X	X
морква, буряк	14,8	19,6	18	16	X	X
цибуля, часник	6,6	8,7	10	8	X	X
інші овочі та баштанні	21,3	28,5	29	24,5	X	X
Фрукти і ягоди:	58,45	66,3	64	32,8	68	90
у тому числі						
фрукти, ягоди свіжі	54,8	60,8	60	31	X	X
сухофрукти	3,65	5,5	4	1,8	X	X

Таблиця 2

Індикатори, порогові та характеристичні значення деяких показників продовольчої безпеки та їх вагові коефіцієнти [2]

Показники	Порогове значення, X _{опт}	Нижня межа, X ^н _{гр}	Нижній поріг, X ^н _{пор}	Норма нижня, X ^н _{опт}	Норма верхня, X ^в _{опт}	Верхній поріг, X ^в _{пор}	Верхня межа, X ^в _{гр}	Вагові коефіцієнти
Споживання:								
овочів та баштанних, (за рік/особа), кг	не менше 161	82	107	116	161	193	225	0,087
фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино), (за рік/особа), кг	не менше 90	61	62	90	110	132	154	0,072
картоплі, (за рік/особа), кг	не менше 124	73	81	90	124	133	164	0,092

змінилася. Так, частка населення у віці до 18 років (із зниженими нормами споживання картоплі) скоротилася з 23,15% у 1999 році до 20,03% у 2004 році, до 17,81% у 2009 році і досягла 17,70% у 2014 році [7].

Питома вага населення пенсійного віку, що належить до категорії непрацездатного населення (на яке припадає, відповідно до норм, підвищене споживання картоплі), навпаки, дещо зростає: з 20,25% у 1999 році до 20,99% у 2004 році і досягла 21,56% у 2014 році [7]. Тобто, судячи по зміні структури постійного населення України, споживання картоплі мало б зрости. Однак, з точки зору оцінки рівня продовольчої безпеки України, така динаміка споживання картоплі є негативною і свідчить про наявність та істотне посилення несприятливих тенденцій в економіці.

На рисунку 3 показана динаміка споживання овочів і баштанних у 1999–2014 рр.

Як впливає з проведеного аналізу, рівень споживання овочів і баштанних культур у період 1999–2014 рр. був відносно стабільний. Однак його значення тільки у 1999 році, у 2009 році і в 2011–2012 рр. знаходилися в інтервалі оптимальних значень даного індикатора, протягом всього іншого часового інтервалу рівень споживання плодовоовочевої продукції даної групи свідчив про наявність несприятливих тенденцій в економіці України. Насторожує факт істотного скорочення споживання овочів і баштанних у 2004 р. і в 2007 р. до рівня, що відображає появу загрозливих процесів в економіці. Варто також зазначити, що у 2014 році кількість спожитих населенням овочів і баштанних скоротилася до рівня 2001 року (108 кг на людину) і критично наблизилася до нижнього граничного значення (107 кг на людину на рік).

На рисунку 4 графічно зображена динаміка споживання плодової продукції за досліджуваній часовий інтервал.

Як видно з рисунка 4, загалом у споживанні фруктів, ягід, горіхів та винограду в Україні простежується позитивна тенденція – його рівень зріс з 24 кг на людину у 1999 році до 50,4 кг на людину у 2013 році (тобто у 2, 1 рази). Однак у 2014 році відбулося деяке скорочення спо-

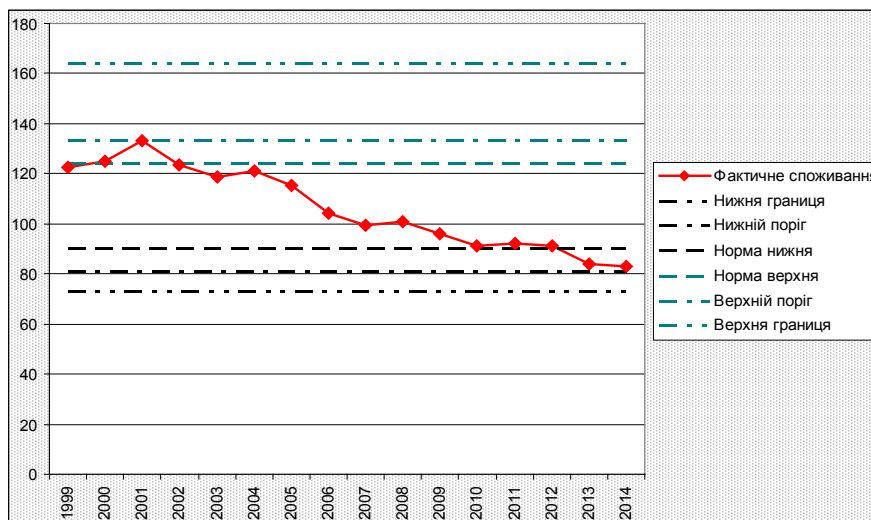

Рис. 2. Динаміка споживання картоплі у 1999–2014 рр. у контексті забезпечення продовольчої безпеки України, (за рік/особа), кг
Джерело: складено автором за даними [5; 6]

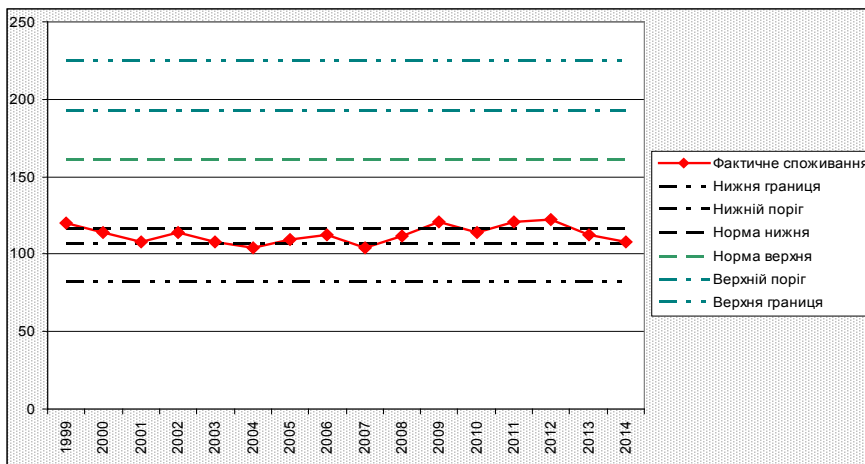

Рис. 3. Динаміка споживання овочів та баштанних у 1999–2014 рр. з точки зору забезпечення продовольчої безпеки України, (за рік/особа), кг
Джерело: складено автором за даними [5; 6]

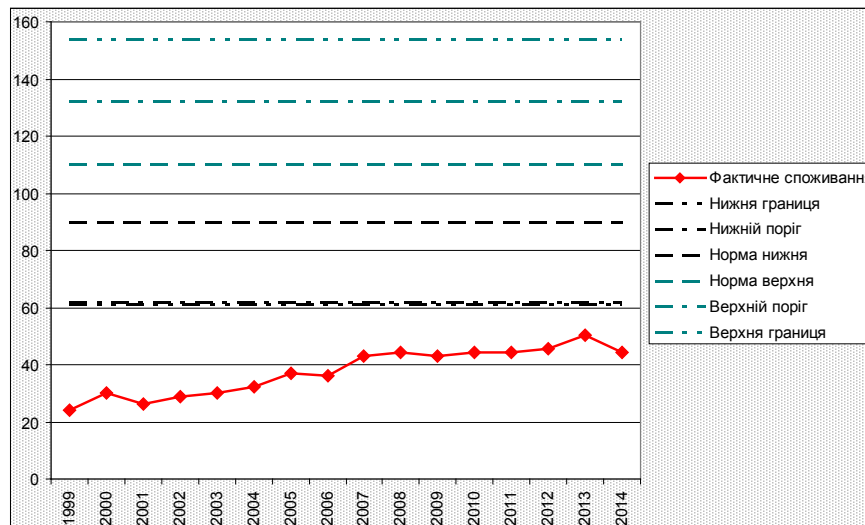

Рис. 4. Динаміка споживання фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино) у 1999–2014 рр. з точки зору забезпечення продовольчої безпеки України, (за рік/особа), кг
Джерело: складено автором за даними [5; 6]

живання плодової продукції до рівня 2010–2011 рр. (до 44,4 кг на людину), що забезпечило сукупне зростання за період 1999–2014 рр. тільки у 1,85 рази. При очевидній значущості збільшення споживання населенням фруктів, ягід, горіхів та винограду, воно залишається на катастрофічно низькому рівні: для забезпечення досягнення нижньої межі споживання (61 кг на людину в рік) необхідно забезпечення його приріст на 37,4%, а для досягнення нижньої норми (90 кг на особу) – більш ніж у 2 рази.

Як показало проведене дослідження, рівень споживання населенням плодоовочевої продукції (крім картоплі) в Україні у 1999–2014 рр. перебуває на досить низькому рівні. З урахуванням того, що критично небезпечним рівнем споживання

продуктів харчування вважається 50-відсотковий обсяг від раціональних норм, державі доцільно невідкладно зробити кроки по підвищенню фізичної та економічної доступності продуктів з групи плодоовочевої продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що в даний час в Україні спостерігається істотне відставання фактичного споживання плодоовочевої продукції від нормативів, рекомендованих Міністерством охорони здоров'я України. Перспективним шляхом подолання сформованої ситуації, на наш погляд, є вдосконалення механізму взаємодії суб'єктів на ринку плодоовочевої продукції.

Список літератури:

1. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T990966.html.
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затв. Наказом Міністерства економіки України 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm.
3. Набори продуктів харчування, набори непродовольчих товарів та набори послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP000656.html.
4. Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки. Затв. МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/documents/404>.
5. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) (за 2010–2014 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
6. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (за 1999–2013 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
7. Розподіл постійного населення за окремими віковими групами (за 1990–2014 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
8. Національна доктрина продовольчої безпеки України (проект) // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 3-11.
9. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації : монографія / Т.М. Лозинська. – Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2007. – 272 с.
10. Олійник В.О. Сучасний стан та механізм реалізації державної продовольчої політики України / В.О. Олійник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/2/08.pdf>.
11. Руликівський В.П. Роль та місце продовольчої безпеки в системі забезпечення національної безпеки України / В.П. Руликівський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07rvpnbu.htm>.
12. Саблук П.Т. Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 3-7.
13. Сегеда С.А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / С.А. Сегеда // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 3(69). – С. 195-199.
14. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бівько. – К. : НISД, 1997. – 144 с.

Домбровская С. С.

Киевский национальный торгово-экономический университет

ПОТРЕБЛЕНИЕ ПЛОДОВООВОЩНОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Резюме

Рассмотрены современное состояние и перспективы развития плодовоовощного комплекса Украины. Проведено исследование динамики потребления в Украине основных групп плодовоовощной продукции в контексте обеспечения и поддержки продовольственной безопасности Украины. Рассмотрена методика расчета уровня экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, продовольственная безопасность, нормы потребления продуктов питания населением, плодовоовощная продукция.

Dombrovska S. S.

Kyiv National University of Trade and Economics

CONSUMPTION OF FRUITS AND VEGETABLES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NATIONAL FOOD SECURITY

Summary

The current state and prospects of development of Ukrainian fruit and vegetable sector are considered. The research of the main groups of fruits and vegetables consumption dynamics in Ukraine was made in the context of support and providing food security of Ukraine. The method of calculating the level of Ukrainian economic security was investigated.

Keywords: economic security, food security, population food consumption standards, fruits and vegetables.